

Hoger
Algemeen
Voortgezet
Onderwijs

Vragenboekje

De blokken zijn:

Blok 1: Cultuur van Romantiek en Realisme in de negentiende eeuw – I

Blok 2: Cultuur van Romantiek en Realisme in de negentiende eeuw - II

Blok 3: Cultuur van het moderne in de eerste helft van de twintigste eeuw

Blok 4: Massacultuur in de tweede helft van de twintigste eeuw

Bij het beantwoorden van de vragen maak je gebruik van de aangeboden bronnen. Tevens wordt een beroep gedaan op je eigen kennis. In het vragenboekje zie je in de marge bij elke vraag een lijntje met daaronder meestal één of meer bronnen die van speciaal belang zijn bij de vraag. Op de cd-rom zijn deze bronnen aangegeven met een groene stip.

In het vragenboekje is een inleiding bij een vraag cursief gedrukt. Op de cd-rom staat deze, niet cursief, in het vak direct onder de vraag.

In het vragenboekje wordt een vetgedrukt woord uitgelegd in een voetnoot. Op de cd-rom is zo'n woord blauw en vetgedrukt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Voor dit examen zijn maximaal 64 punten te behalen; het examen bestaat uit 4 blokken met in totaal 35 vragen.

Bij elke vraag is aangegeven hoeveel punten behaald kunnen worden.

Blok 1

Dit vragenblok gaat over de concertpraktijk in de negentiende eeuw en het kunstlied, toegespitst op muziek van Franz Liszt en Franz Schubert.

Konrad Boehmer schrijft in de **Grote Winkler Prins**¹: “Sinds de Franse Revolutie maakte het beroep van componist zich vrij van alle directe bindingen. Artistiek werd de componist **autonoom**² en economisch werd hij een vrije producent.”

2p 1 Wat wordt bedoeld met “de componist werd artistiek autonoom en een vrije producent”?

De toename van de zelfstandigheid van de componist werd mede mogelijk gemaakt door bepaalde uitvindingen, zoals die van de lithografie.

1p 2 Leg uit hoe deze uitvinding daarin een rol speelde.

Hoewel al veel eerder concerten werden gegeven en opera's uitgevoerd, is de bouw van concertzalen meer een negentiende-eeuws verschijnsel.

1p 3 Beargumenteer door welke maatschappelijke ontwikkeling die bouw gestimuleerd werd.

muziek 1

Lees tekst 1.

tekst 1

Franz Liszt trad vaak op in grote concertzalen. Hij bracht daarbij dikwijls eigen composities ten gehore. Muziekfragment 1 is het slot van de door hem gecomponeerde **Mefisto**³-wals.

De Mefisto-wals werd indertijd door het publiek razend enthousiast ontvangen.

1p 4 Beschrijf een element van deze muziek waaruit dit enthousiasme te verklaren is.

afbeelding 1

Liszt trad evenals vele andere musici niet alleen op in concertzalen, maar speelde ook op huisconcerten. Huisconcerten waren zeer populair. Daar kon men luisteren naar muziek voor kleine bezetting, kamermuziek geheten.

Afbeelding 1 is een schilderij van Julius Schmid. Hierop zie je een zogenaamde ‘Schubertiade’: een huisconcert door de componist en pianist Franz Schubert (1797-1828), hier aan de piano omringd door vrienden.

2p 5 Geef twee redenen voor de populariteit van dergelijke huisconcerten.

Tijdens huisconcerten werden vaak liederen uitgevoerd. Het kunstlied, een compositie voor zangstem en piano op gedichten van tijdgenoten zoals Goethe en Heine, was een van de populairste muzikale genres in de Romantiek.

2p 6 Noem twee redenen waarom het kunstlied juist in de Romantiek zo geliefd was.

muziek 2

Schubert schreef in 1827, één jaar voor zijn dood, de liederencyclus ‘Winterreise’. Hij was toen erg ziek en eenzaam. De 24 liederen op tekst van de dichter Wilhelm Müller, vertellen het verhaal van een man die door een winterlandschap zwerft. Gelukkige herinneringen uit het verleden worden afgewisseld met gedachten over een ongelukkige toekomst.

tekst 2

Muziekfragment 2 is ‘Frühlingstraum’, het elfde lied uit ‘Winterreise’. Tekst 2 bevat de tekst en de vertaling van het lied.

3p 7 Noem uit het lied ‘Frühlingstraum’ drie romantische thema's op basis van de tekst.

noot 1

gedrukte versie, 8^e druk, band 6, p. 410

noot 2

zelfstandig, onafhankelijk

noot 3

naam van de duivel in het Faustverhaal

muziek 2
tekst 2

Schubert heeft het lied 'Frühlingstraum' onderverdeeld in twee gelijke delen van elk drie coupletten. Ook in de pianobegeleiding is deze onderverdeling hoorbaar.

- 3p **8** Geef per couplet kort de inhoud weer en leg uit hoe deze inhoud in de pianobegeleiding uitgedrukt wordt.
Je hoeft dit alleen te doen voor óf couplet 1 t/m 3 óf couplet 4 t/m 6.

Blok 2

Dit vragenblok heeft als onderwerp de wereldtentoonstellingen in de negentiende eeuw in Londen en Parijs, alsmede de invloeden en effecten hiervan op de kunst en vormgeving in de negentiende en begin twintigste eeuw.

In de eerste helft van de negentiende eeuw werd Groot-Brittannië op het gebied van handel en industrie de grootste en machtigste natie van de wereld. Dit was een direct gevolg van de industriële revolutie die daar ontstaan is.

- 3p **9** Noem de belangrijkste uitvinding die ten grondslag ligt aan de industriële revolutie.
Noem tevens twee manieren waarop deze uitvinding bijdroeg aan de sterke economische groei.

afbeelding 2
afbeelding 3

In 1851 vond in Londen de eerste wereldtentoonstelling plaats in het Crystal Palace (zie afbeelding 2 en 3). Groot-Brittannië was als leidende industriële natie de initiatiefnemer. Als doel van de wereldtentoonstellingen wordt vaak genoemd het bevorderen van de handelsbetrekkingen. Er zijn echter nog meer motieven.

- 2p **10** Noem er twee.

afbeelding 2
afbeelding 3

Het Crystal Palace werd ontworpen door Joseph Paxton. Zijn ontwerp werd onder meer gekozen omdat het gebouw snel opgetrokken kon worden.

- 1p **11** Door welke technische vernieuwing kon het Crystal Palace zo snel gebouwd worden?

afbeelding 2
afbeelding 3

In de catalogus bij de wereldtentoonstelling van 1851 staat: "The first impression **conveyed**⁴ to the mind of a visitor, inexperienced in the science of architecture, on entering the building, is a sense of insecurity, [...]"

De catalogus noemt ook een reden voor dit gevoel van onveiligheid.

- 1p **12** Wat zou die reden kunnen zijn?

afbeelding 2
afbeelding 3
afbeelding 4

Het Crystal Palace en later ook de Eiffeltoren (zie afbeelding 4), gebouwd voor de wereldtentoonstelling van 1889, werden gezien als moderne vormen van bouwkunst.

- 2p **13** Leg aan de hand van *stijl* en *techniek* uit, waarom het Crystal Palace en de Eiffeltoren in die tijd als modern beschouwd werden.

In de loop van de negentiende eeuw nam de vraag naar grote, functionele gebouwen steeds meer toe.

- 2p **14** Noem nog twee van dergelijke typen nieuwe gebouwen en beargumenteer waarom de vraag hiernaar in de negentiende eeuw toenam.

noot 4 overgedragen

Na de eerste wereldtentoonstelling in Londen volgden andere in de hele (westerse) wereld, bijvoorbeeld in Parijs in 1855, 1867, 1889 en 1900.

In Frankrijk legde men een sterk accent op artistieke producten. Daarom werd geregeld dat, als er een wereldtentoonstelling plaatsvond, gelijktijdig de jaarlijkse Salon-tentoonstelling werd gehouden.

De Salon-tentoonstelling werd volgens een bepaalde procedure samengesteld.

2p **15** Leg uit wat deze procedure inhield.

afbeelding 5

De schilder Gustave Courbet (1819-1877) mocht niet meedoen met de Salon-tentoonstelling van 1855. Daarom richtte hij zijn eigen paviljoen in, naast het gebouw van de wereldtentoonstelling. Hij noemde dit het 'paviljoen van het Realisme'. Hier hing ook zijn schilderij 'Een begrafenis te Ornans' uit 1849/50 (zie afbeelding 5).

2p **16** Leg aan de hand van afbeelding 5 uit wat Courbet met het Realisme beoogde. Noem daarbij twee voorbeelden.

afbeelding 6

afbeelding 7

afb. 6 en 7

De schilder Vincent van Gogh (1853-1890) onderging meerdere invloeden, waaronder het Realisme van Courbet, het Impressionisme en de Japanse prentkunst. De Japanse prentkunst kreeg door de wereldtentoonstelling van 1867 bekendheid. Van Gogh kocht vanaf zijn aankomst in Parijs in 1886 Japanse prenten. Op afbeelding 6 zie je een prent van de Japanse kunstenaar Ando Hiroshige uit 1857. Op afbeelding 7 zie je 'Het nachtcafé' van Van Gogh uit 1888. Dit schilderij bevat vormgevings- of stijlelementen uit zowel het Realisme als de Japanse kunst.

2p **17** Noem twee elementen uit de Japanse kunst die Van Gogh verwerkt heeft in het werk op afbeelding 7.

afbeelding 8

afbeelding 9

De Japanse kunst werd een rage. Deze rage kreeg de naam 'Japonisme'. Ook de Jugendstil en Art Nouveau ontleenden veel elementen aan de Japanse kunst. Op afbeelding 8 zie je een Metro-ingang ontworpen door Hector Guimard voor de wereldtentoonstelling van 1900. Op afbeelding 9 zie je een detail daarvan.

2p **18** Noem aan de hand van afbeelding 8 en/of 9 twee kenmerken van de Art Nouveau.

Blok 3

Dit vragenblok gaat over de theaterman Albert van Dalsum, zijn expressionistische ideeën en experimenten.

tekst 3

tekst 4

video 1

Videofragment 1 is een gedeelte uit een interview met Van Dalsum uit 1968.

Lees tekst 3 en 4 en bekijk videofragment 1.

Het expressionisme wordt meestal in verband gebracht met de schilderkunst. Maar ook de theaterman Van Dalsum voelde zich expressionist.

1p **19** Wat is voor Van Dalsum de kern van het expressionistisch theater?

tekst 4

Van Dalsum citeert in zijn voordracht (zie tekst 4) een uitspraak van Kandinsky.

1p **20** Geef één reden waarom Van Dalsum Kandinsky citeert.

tekst 4

Van Dalsum noemt in zijn voordracht (zie tekst 4) kubisme, futurisme en expressionisme naast elkaar.

1p **21** Geef aan wat deze stromingen met elkaar gemeen hebben.

afbeelding 10
afbeelding 11
afb. 10 en 11

Ten dienste van zijn betoog scheert Van Dalsum de stromingen kubisme, futurisme en expressionisme over één kam. In de beeldende kunst verschilden de stromingen onderling aanmerkelijk.

Op afbeelding 10 zie je 'Studie voor Compositie VII' van Kandinsky uit 1913, een voorbeeld van expressionisme.

Op afbeelding 11 zie je 'De viool' van Picasso uit 1912, een voorbeeld van kubisme.

- 2p **22** Noem tussen het *expressionisme* en het *kubisme* in de beeldende kunst:
- één verschil ten aanzien van de wijze waarop de vormen tot stand zijn gekomen, en
 - één verschil ten aanzien van het kleurgebruik.

afbeelding 12
tekst 3
tekst 4
video 1

Van Dalsum was actief als acteur en regisseur. Daarnaast ontwierp hij ook zelf decors, zoals dat op afbeelding 12.

- 1p **23** Noem één van zijn ideeën over het expressionisme die je in dit decor terugziet.

afbeelding 13
tekst 5

Lees tekst 5 en bekijk afbeelding 13.

- 1p **24** Leg uit waarom het gebruik van een masker goed aansluit bij de ideeën van Van Dalsum over het expressionistisch toneel.

video 2
video 3

Videofragment 2 is een stuk uit het televisieprogramma 'Andere Tijden' van 1 maart 2001 over de rel rond de opvoering van het toneelstuk 'De Beul' in 1935. (N.B. Het begin van videofragment 2 bestaat alleen uit gesproken tekst, die tevens wordt afgedrukt.)

Videofragment 3 is een ander gedeelte uit het interview met Van Dalsum uit 1968.

Bekijk videofragment 2 en 3.

In 1935 voerde Van Dalsum 'De Beul' van Pär Lagerkvist op, hoewel hij toen wist dat dit stuk problemen op kon leveren.

- 1p **25** Waarom vond Van Dalsum dat hij dit stuk absoluut moest spelen?

video 2

De experimentele toneelstukken van Van Dalsum, zoals 'De Beul', hadden een multidisciplinair karakter.

- 2p **26** Noem vier disciplines die Van Dalsum toevoegde aan toneelspelen.

video 2

De voorstelling 'De Beul' werd uiteindelijk verboden door de minister van Binnenlandse Zaken nadat er kamervragen over waren gesteld. In de inleiding van videofragment 2 werd gesproken over actuele problemen rond een film en een theaterstuk.

- 5p **27** Noem twee argumenten van voorstanders en twee argumenten van tegenstanders over het verbieden in het algemeen van theatervoorstellingen. Geef daarna *jouw eigen oordeel* op basis van een afweging van argumenten.

Blok 4

Dit vragenblok gaat over de film 'Dancer in the Dark' van de regisseur Lars von Trier. Deze film heeft in 2000 op het filmfestival van Cannes de Gouden Palm gewonnen.

tekst 6

Lees tekst 6.

Regisseurs die zich wilden aansluiten bij Dogma '95 legden een zogenaamde 'eed van puurheid' af: zij beloofden de Dogma-regels trouw te zijn.

- 2p **28** Leg aan de hand van *twee* van de eerste drie Dogma-regels in eigen woorden uit, hoe deze puurheid bereikt kan worden.

tekst 6 Uit tekst 6 is op te maken dat Dogma '95 onder andere een reactie is op bepaalde ontwikkelingen in de massacultuur, die volgens Dogma schadelijk waren voor het artistieke gehalte van film.

1p **29** Leg dit uit.

tekst 7 Lees tekst 7 en 8.

tekst 8 De twee hoofdpersonages in *Dancer in the Dark*, Selma en Kathy, zijn afkomstig uit het voormalige, communistische Oostblok. In de film komt het, vooral in de fabriek en in de rechtszaal, regelmatig tot een vergelijking tussen de Amerikaanse en de communistische cultuur.

1p **30** Geef een mogelijke, inhoudelijke reden waarom Lars von Trier het verhaal in Amerika laat spelen.

video 4 Videofragment 4 is een scène in de fabriek waar Selma en Kathy werken.

video 5 Videofragment 5 is een scène met Selma en haar aanbidder met een rijdende trein.

video 6 Videofragment 6 is een scène uit de rechtszaak tegen Selma.

Bekijk de videofragmenten 4, 5 en 6.

Alle drie de fragmenten bestaan uit een (korte) speelscène, gevolgd door een musicalscène. Von Trier hanteert bij de overgang van de speel- naar de musicalscènes steeds dezelfde aanpak ten aanzien van de componenten *filmregie*, *muziek* en *spelregie*.

2p **31** Beschrijf voor twee van de drie componenten op welke manier dit *overgangsmoment* wordt gerealiseerd. Leg bij elke component uit welk effect Von Trier daarmee bereikt.

video 4

video 5

video 6

De dansscènes werden gemaakt door Vincent Patterson, een choreograaf die ook de dans voor videoclippen van onder andere Madonna en Michael Jackson gemaakt heeft. Ook in de dansscènes van *Dancer in the Dark* zijn kenmerken van de videoclip aanwezig.

2p **32** Beschrijf aan de hand van videofragment 4, 5 en/of 6 voor zowel de *choreografie* als de *filmregie* een kenmerk van de videoclip.

tekst 6

video 4

video 5

video 6

Lees nogmaals tekst 6.

Von Trier heeft bij het maken van *Dancer in the Dark* een aantal regels van Dogma '95 aan zijn laars gelapt. Zo heeft hij de film niet ter plekke in Amerika opgenomen, maar ergens in Zweden op plaatsen die naar zijn zeggen Amerikaans aandoen.

2p **33** Noem nog twee andere Dogma-regels die Von Trier niet heeft nageleefd. Beargumenteer je antwoord.

video 4

video 5

video 6

Hoewel de regisseur zich niet strikt aan zijn regels gehouden heeft, is de geest van Dogma '95 wel degelijk herkenbaar in *Dancer in the Dark*. Dit is zelfs te constateren in de musicalscènes (zie de videofragmenten 4, 5 en 6) die afwijken van de gangbare stijl van een musicalfilm.

3p **34** Leg aan de hand van de *dans*, de *muziek* en de *filmregie/cameravoering* uit waarin de geest van Dogma te herkennen is. Noem steeds één aspect.

tekst 8

In tekst 8 verwijst de recensent naar het postmoderne karakter van *Dancer in the Dark*.

2p **35** Noem twee postmoderne kenmerken van *Dancer in the Dark*. Beargumenteer je antwoord.

Einde